

Araştırma Makalesi

İngilizlerin Afganistan'daki Nüfuz Mücadelesine Bir Örnek: Durand Hattı (1893)*

Furkan Külünk*

(ORCID: 0000-0002-9844-283X)

Makale Gönderim Tarihi

29.11.2022

Makale Kabul Tarihi

18.01.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Külünk, F., "İngilizlerin Afganistan'daki Nüfuz Mücadelesine Bir Örnek: Durand Hattı (1893)", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Mart 2023): 606-632.

APA: Külünk, F. (2023). İngilizlerin Afganistan'daki Nüfuz Mücadelesine Bir Örnek: Durand Hattı (1893). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (1) , 606-632.

Öz

19. yüzyılda Rusya ve İngiltere arasındaki rekabet Afganistan toprakları üzerinde bir çatışma ortamı meydana getirdi ve Afgan Devleti açısından birçok olumsuz sonuç doğurdu. Her iki devletin Afgan sarayı ile olan diplomatik temasları Afgan Emirlerinin denge politikaları izlemelerine neden oldu. İkinci İngiliz-Afgan Savaşı'nın (1878-1880) ardından Afgan Devleti'nin başına geçen Emir Abdurrahman Han (1880-1901) döneminde kuzeydeki Rus ilerleyişi karşısında önlem almaya çalışan İngilizlerin Afganistan'ın kuzey sınır hatları hakkında tespit çalışmaları yapmasının akabinde Hindistan'ın kuzeybatı sınırları gündeme geldi ve Afgan Devleti ile İngiliz Hindistanı arasındaki sınırın

*Bu çalışma, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2020 yılında hazırlanmış olan "19. Yüzyılın İkinci Yarısında İngiltere'nin Afganistan Politikası" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, fkulunk@gmail.com.

Assist. Prof. Dr., Düzce University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Republic of Türkiye.

belirlenmesi kararı verildi. 12 Kasım 1893'te imzalanan Durand Hattı Antlaşması ile birlikte Afganistan-Hindistan sınır hattı boyunca kabileler ve etnik gruplar arasında bir çatışma ortamı meydana geldi. Antlaşmanın imzalanma süreci ve meydana getirdiği etkileri düşünüldüğünde bölgenin kaderinin tayini noktasında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Emir Abdurrahman Han ve İngiliz heyeti arasında Durand Hattı'yla ilgili gerçekleşen müzakere süreci, antlaşmanın imzalanması ve imzalandıktan sonra bölgede meydana getirdiği etkiler incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, İngiltere, Rusya, Diploması, Durand Hattı.

An Example of the British Struggle for Influence in Afghanistan: The Durand Line (1893)

Abstract

In the 19th century, the rivalry between Russia and Britain created an atmosphere of conflict on the territory of Afghanistan and had many negative consequences for the Afghan State. The diplomatic contacts of both states with the Afghan court caused the Afghan Amirs to pursue a policy of balance. During the reign of Amir Abdurrahman Khan (1880-1901), who became the head of the Afghan State after the Second Anglo-Afghan War (1878-1880), the British, who were trying to take measures against the Russian advance in the north, made works on the northern border lines of Afghanistan, after which the northwestern borders of India came to the agenda and it was decided to determine the border between the Afghan State and British India. On November 12, 1893, with the signing of the Durand Line Treaty, an atmosphere of conflict emerged between tribes and ethnic groups along the Afghanistan-India border line. Considering the process of signing the treaty and its effects, it is seen that it had an important place in determining the fate of the region. This study examines the negotiation process between Amir Abdurrahman Khan and the British delegation regarding the Durand Line, the signing of the treaty and the effects it had on the region after its signing.

Keywords: Afghanistan, England, Russia, Diplomacy, Durand Line.

Giriş

19. yüzyılın son çeyreğinde Afganistan'ın sınırlarının güvenliği meselesi Rusya'nın Türkistan üzerindeki işgal politikası ile doğrudan orantılıydı. Rusya'nın Türkistan'da kurduğu hâkimiyet beraberinde

Afganistan ile Rusya arasında bir tampon bölgenin kalmamasına neden olmuştu. 1865'te Hokand'ın merkezi Taşkent'i işgal eden Rus ordusunun 1868'de Buhara'yı işgal etmesi ve 1873 yılında Hive'yi de almasıyla Afganistan ile Rusya arasında yalnızca Merv sahası ve bu bölgede yaşayan Türkmenler kalmış oldu.¹ Türkistan'daki Rus askerî harekâtları bölgede söz sahibi olan ve çıkarları bulunan İngiltere'yi ilgilendiren önemli bir meseleydi. Rusya'nın amaçları arasında Türkistan üzerinde hâkimiyet kurarak hem bölgedeki ticaret potansiyelini kendi tekeline geçirmek hem de doğuda Çin'e güneyde Hindistan'a erişmek bulunuyordu.² Rusların Afganistan'ın kuzeyindeki askerî faaliyetlerinin devamında Afganistan'ın da işgale açık hale gelmesi akabinde Hindistan'ın tehdit altına girmesi anlamına geliyordu. Afganistan'ın coğrafi konumu nedeniyle Hindistan'ın kuzeybatı sınırlarında olması İngilizler açısından Afgan Devleti'nin siyasi açıdan varlığını sürdürmesini gerekli kılıyordu. 1881 yılında Göktepe ve Aşkabad'ın Ruslar tarafından alınması, 1884 yılında Merv'in ilhak edilmesi ve 1885'te Murgab Nehri'nin güneyine inilmesi Afganistan'ın kuzey sınırlarının kontrolünün zor olduğunu İngilizlere göstermişti.³

19. yüzyılın ikinci yarısında Rusların Türkistan'da hâkimiyet kazanmalarının ardından Afganistan'ın Rus tehdidi ile karşı karşıya kalması ve işgale açık hale gelmesi İngilizleri tedbirler almaya yöneltti. Bu yüzden Afgan Devleti ile İngiliz Hindistanı arasındaki sınırların tespiti ve resmi olarak belirlenmesi ayrıca önem kazanmıştı. Rusların Afganistan'ın kuzeyindeki bu hızlı ilerleyişleri Afganistan'ın doğusunda Vahan Koridoru'na uzanan Pamirler ve Hindukuş Dağları'ndan gelebilecek saldırı ihtimallerine dahi çözümler üretilmesine neden olmaktaydı.⁴ Bu çalışmada Türkistan'ın Ruslar tarafından işgal edilmesinin ardından Afganistan'ın tampon devlet konumuna gelmesi

1 Mehmet Saray, *The Russian, British, Chinese and Ottoman Rivalry in Turkestan*, Turkish Historical Society Printing House, Ankara, 2003, ss. 15,32,41; Hayri Çapraz, "Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, Aralık 2011, ss. 61-62.

2 Richard A. Pierce, *Russian Central Asia 1867-1917*, Russian and East European Studies, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1960, ss. 17-18.

3 Pierce, *a.g.e.*, s. 44; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 352; John Adye, *Indian Frontier Policy an Historical Sketch*, Smith, Elder Co., London, 1897, s. 44.

4 Adye, *a.g.e.*, s. 52.

bağlamında Durand Hattı üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Afganistan'ın İngiltere ve Rusya açısından neden önem arz ettiği ve bu süreçte Emir Abdurrahman Han idaresindeki Afgan Devleti'nin nasıl bir siyaset izlediği çalışmanın işlemiş olduğu konulardandır. Afganistan'ın kuzeyindeki Rus tehdidi karşısında İngilizlerin Afgan sarayı ile temasları ve bu temaslar neticesinde İngiliz çıkarları doğrultusunda imzalanan Durand Hattı antlaşması, müzakere süreci ve sonrası meydana getirdiği etkiler bakımından değerlendirilmiştir.

Hindistan'ın Güvenliği Adına Çözüm Arayışları

19. yüzyılda Rusların Türkistan'daki ilerleyişleri İngilizler adına Afgan tahtı ile diplomatik temasların artmasına neden olmuştu. 1869-1873 yıllarında İngilizler ve Ruslar arasında Afganistan'ın kuzey sınırlarının tespiti esnasında meydana gelen sınırlar tam olarak anlaşılammış ve her devletin kendi çıkarları doğrultusunda yorumladığı bir konjonktür meydana getirmişti.⁵ 1873'te Afganistan'ın kuzeyinde Amuderya nehrinin doğuya yönelen kıvrımından itibaren Vahan Koridoru'na dek olan bölgelerin sınırları belirlenebilmişti.⁶ Ancak kuzeybatıdaki sınırların tespiti sağlanamamıştı. Bu sınır tespiti sorunların çözüme kavuşmasını sağlamak bir yana İngiltere ile Afganistan'ın arasının açılmasına ve akabinde 1878-80 yıllarında (ikinci İngiliz-Afgan Savaşı) İngiliz ve Afgan ordularının karşı karşıya gelmelerine neden oldu.⁷ İngilizlerin Kâbil'i işgallerinin akabinde 1879 yılında İngiltere Hükümeti ile Afganistan Emiri sıfatıyla Muhammed Yakup Han arasında Gandamak Antlaşması imzalandı ve bu antlaşmanın üçüncü

5 British Documents on Foreign Affairs (FA) - Foreign Office Confidential Print (FO), Part (PT) 1 From the Mid-Nineteenth Century to the First World War, Series (SER) B the Near and Middle East, 1856-1914, Vol. 11, Britain, Russia and Central Asia, 1865-1878, General Editors: Kenneth Bourne, D. Cameron Watt, Editor: David Gillard, University Publications of America, 1985, ss. 52-66, "Doc. 2 Precis of Correspondence between Her Majesty's Embassy and Her Majesty's Foreign Office on Question of Northern Frontiers of Afghanistan, and the Understanding between Russian and British Governments respecting Central Asia: 1869-73."

6 The Geographer, Office of the Geographer, Bureau of Intelligence and Research, International Boundary Study No. 26 (Revised) Afghanistan – U.S.S.R. Boundary (Country Codes: AF-UR), Department of State, United States of America. September 15, 1983, s. 10.

7 Archibald Forbes, *The Afghan Wars, 1839-42 and 1878-80*, Seeley and Co., Limited, London, 1892, s. 161.

maddesinde vurgulandığı üzere İngilizler Afganistan'ın dışişlerinde söz sahibi oldular.⁸ Savaşın neticesinde Emir Abdurrahman Han (1880-1901) Afgan tahtına otururken İngilizler bu tarihten itibaren Afganistan'ın kuzey sınırlarının karmaşık durumundan ötürü Hindistan'ın Afganistan ile olan kuzeybatı sınırını netleştirmek adına hamleler yapmaya başladı.⁹ İngilizlerin Afganistan'ın kuzey sınırlarının tespiti ve güvenliği noktasında hassasiyet göstermelerinin nedeni Hindistan'ın işgali ihtimalinde Ruslar tarafından kullanılacak olası işgal rotalarının önüne set çekmekti. Nitekim Ruslar Afganistan'ın kuzeybatısına doğru ilerleyişlerinde 1881'de Göktepe'yi ve Aşkabad'ı, 1884'te Merv'i ve 1885'te Afganistan'ın Herat eyaletinin sınırında bulunan Pencdeh'i işgal etmişlerdi.¹⁰ İngilizlerin bu tutumu Afganistan'ın işgal edilmesi durumunda Ruslar ile sınır komşusu haline gelmeleri ihtimalinden kaynaklanmıştır. Bu noktada kuzey sınırlarında batıda İran sınırından itibaren doğuda Vahan Koridoru'na uzanan sırasıyla Herat, Meymene, Mezar-ı Şerif, Bedaşan gibi önemli noktaların Afganistan sınırları içerisine dâhil edilmesi ve sınır güvenliklerinin sağlanması önem arz ediyordu. Afganistan'ın kuzeybatısında belirlenemeyen Rus-Afgan sınırı ancak 1888'de Rus-İngiliz Ortak Sınır Komisyonu tarafından belirlenebildi.¹¹ Fakat

8 C. U. Aitchison (Comp.), *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries*, Vol. XIII, Calcutta : Government of India, Central Publication Branch, 1933, ss. 240-242, "AFGHANISTAN-NO. VI. 1879. Treaty between British Government and His Highness Muhammad Yakub Khan, Amir of Afghanistan and its dependencies, concluded at Gandamak on the 26th May 1879, by His Highness the Amir Muhammad Yakub Khan on his own part, and on the part of the British Government by Major P. L. N. Cavagnari, C.S.I., Political Officer on Special Duty, in virtue of full Powers vested in him by the Right Honorable Edward Robert Lytton Bulwer-Lytton of Knebworth, and a Baronet, Grand Master of the Most Exalted Order of the Star of India, Knight Grand Cross of the Most Honorable Order of the Bath, Grand Master of the Order of the Indian Empire, Viceroy and Governor-General of India."

9 Mehmet Saray, "Abdurrahman Han", *Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul, 1988, s. 163.

10 David Gillard, *The Struggle for Asia 1828-1914*, Methuen & Co. Ltd, London, 1977, ss. 143-144.

11 Arka Biswas, "Durand Line: History, Legality & Future", *Vivekananda International Foundation*, Occasional Paper, September 2013, s. 6. Pencdeh'te meydana gelen Rus-Afgan çatışmasının akabinde Rusların Afganları yenilgiye uğratması Rusya ve İngiltere arasında büyük bir savaşı tetikleyebilecek zemin oluşturmuştu. Herat'ın statüsü hem

Afganistan'ın kuzey sınırlarındaki Rus ilerleyişinin devam etmesi İngilizleri Hindistan'ın kuzeybatısında Afganistan ile olan sınırlarını netliğe kavuşturmaya da yöneltmişti.

Afganistan'ın kuzeydeki sınırlarının belirlenmesi sonrasında Afgan Devleti ile İngiliz Hindistanı arasındaki sınır bölgeleri ve bu bölgelerdeki kabilelerin statüleri gündeme geldi. Emir Abdurrahman Han, İngiliz Hindistanı Hükümeti ile yakın ilişkiler içerisinde olmayı tercih ediyordu. Buna binaen Afgan Emiri, 1888 yılında İngiliz Hindistanı Hükümeti Dışişleri Bakanı Henry Mortimer Durand'a¹² (1884-1894) Afganistan'a bir heyet gönderilmesi hususunda talebini iletmmişti. Ancak Emir, kuzeni İshak Han'ın isyan etmesi nedeniyle Afganistan'ın kuzeyindeki Belh'e hareket ettiğinden dolayı Afganistan-Hindistan sınırlarının tespiti için Afganistan'a gönderilmesi planlanan İngiliz heyetinin ziyareti iptal edildi.¹³ Abdurrahman Han Afgan Devleti'ndeki karışıklıkları sona erdirdikten sonra, bu sefer 1890 senesinde Hindistan Hükümeti Genel Valisi Lansdowne'a¹⁴ (1888-1894), Afganistan'a bir heyetin gönderilmesi hususundaki talebini iletti. Emir'in ikili ilişkileri geliştirmek adına aldığı bu karar, Lansdowne tarafından şüphyle karşılandı ve gönderilen heyetin Afgan topraklarındaki güvenliği

Rusya hem de İngiltere için önem arz ediyordu. Afganistan'ın kuzeybatısında bulunan Herat eyaletinin risk altına girmesi sınır müzakerelerinin sonrasında İngilizler tarafından engellenmiş oldu. Bkz. Stephen Tanner, *Afghanistan A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban*, Da Capo Press, United States of America, 2002, s. 217.

12 Henry Mortimer Durand 14 Şubat 1850 yılında Bopal eyaletine bağlı Sehore şehrinde doğdu. 1870 yılında Bengal Sivil Hizmetleri'ne atandı. 1873-74 yıllarında Hindistan Dışişleri Bakanlığı Ataşesi olarak görev aldı. 1880 yılında Hindistan Dışişleri Bakanlığı'nda müsteşarlık görevini yürüten Durand, 1885 yılında İngiliz Hindistanı Dışişleri Bakanı görevine tayin edildi. Bkz. Percy Sykes, *The Right Honourable Sir Mortimer Durand*, Cassell and Company, London, 1926, ss. xi-1; Peter Hopkirk, *The Great Game*, John Murray, London, 1990, s. 450.

13 Sykes, *a.g.e.*, s. 200.

14 Lord Lansdowne 14 Ocak 1845 yılında Londra'da doğdu. 1872-74 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı Savaş Müsteşarlığı görevini yürüttü. 1883-88 yılları arasında Kanada Genel Valisi olarak görev alan Lord Lansdowne, 1888-94 yılları arasında Hindistan Genel Valiliği görevine getirildi. Bkz. Debrett and Arthur Hesilrige, *Debrett's Peerage, Baronetage, Knightage and Companionship. 208th Year*, Dean & Son, London, 1921, s. 539.

düşünülerek bu teklif İngiliz Hindistanı Hükümeti tarafından reddedildi.¹⁵

İngiliz Hindistanı Hükümeti'nin bu teklifi reddetmesi bir nevi zaman kazanma olarak da düşünülebilir. İngilizler herhangi bir Rus saldırısı baş gösterdiğinde Kâbil-Gazne-Kandahar sınır hattının hızla işgal edilmesini sağlayacak bir konum kazanmayı planlamaktaydı. Bunun yolu ise bu topraklarda yaşayan kabileler üzerinde inşa edilecek kontrol mekanizmasından geçiyordu.¹⁶ Emir Abdurrahman Han'ın teklifinin reddedilmesinin bir başka nedeni ise bu görüşmenin herkese açık bir *darbarda*¹⁷ (saray meclisi) düzenleneceği düşüncesiydi. Nitekim Genel Vali Lansdowne mecliste İngiliz heyetinin Afgan ileri gelenleri karşısında iyi bir muamele görmeyebilecekleri ihtimalini göz önünde bulunduruyordu.¹⁸ Lansdowne'un bu düşüncesinin altında yatan neden geçmişte iki devletin savaşmış olmasıydı. Ancak her şeye rağmen Emir Abdurrahman Han İngiliz heyeti ile görüşme ve ortak bir zeminde buluşma yanlısıydı. Fakat Afgan sarayında etkin diğer kabile liderlerinin İngiliz heyeti hakkında nasıl bir tavır takınacakları da belirsizdi. Tüm bu olasılıklar düşünülürken Genel Vali Lansdowne Emir Abdurrahman Han'a resmi bir görüşme teklifi yapmaya karar verdi. Nitekim Afgan sarayı ile bağların koparılması Rusların Afganistan'da nüfuzlarını artırmalarına yol açabilirdi. Bu nedenle Afgan sarayı ile ittifak kurmak ve Afganistan ile Hindistan arasındaki sınırları belirlemek İngiliz Hindistanı Hükümeti için önem arz ediyordu. Genel Vali Lansdowne, Emir'le yapılacak olan görüşmede İngiliz heyetinin başında Lord Roberts'ı görevlendirmeyi düşündüğünü ilettili.¹⁹ Ancak Abdurrahman Han Lord Roberts'in bir asker olduğunu, karmaşık devlet meselelerini ve dış politikayı tartışmak için bir askere değil, bir devlet adamına

15 J. P. Misra, "The Durand Mission and Indo-Afghan Boundary Agreement of 1893", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 37, 1976, s. 434.

16 M. Hassan Kakar, *A Political and Diplomatic History of Afghanistan 1863-1901*, Brill-Leiden, Boston, 2006, s. 177.

17 Resmi ziyaretlerde heyetlerin ağırlandıkları saray salonu veya meclis. Bkz. The Reader's Digest Great Encyclopaedic Dictionary, "durb'ar", Vol. 1 / A-L, *The Reader's Digest Association Limited*, Oxford University Press, 1962, s. 278.

18 Misra, a.g.m., s. 434.

19 Mir Munshi Sultan Mahomed Khan (Ed.), *The Life of Abdur Rahman Amir of Afghanistan*, Vol. II, John Murray, London, 1901, ss. 155-156.

ihtiyaç duyduğunu söyleyerek bu teklifi reddetti.²⁰ Bir diğer handicap da Lord Roberts'ın babası Tümgeneral Frederick S. Roberts'ın 1878-80 arasında cereyan eden İkinci İngiliz-Afgan Savaşı'nda bulunmuş olmasıydı.²¹

Emir Abdurrahman Han bir yandan İngilizlerle görüşmeler gerçekleştirmeye çalışırken öte yandan ülkesinde istikrarı sağlamak ve sınırlarını güvence altına almak amacıyla merkezîyetçi politikalarını uygulamaya geçirmişti. Buna binaen Emir, 1890 yılında Hindistan'ın kapısı konumunda olduğu düşünülen Celalabâd'a bağlı Asmar, Dir, Bajaur ve Sevât'ı ve 1891 yılında ise İngiliz Hindistanı sınırında bulunan Afridîler ve Vezirîleri hâkimiyeti altına aldı.²²

Emir Abdurrahman Han'ın Hindistan sınırlarında giriştiği askeri faaliyetler ve bölgedeki dağınık yapıyı merkezileştirme çabası İngiliz Hindistanı Hükümeti ile uzlaşma çabalarını akamete uğratiyordu. Hindistan Hükümeti'nin görüşmeler için Lord Roberts'ı teklif etmesi ve Abdurrahman Han'ın bu teklifi reddetmesi karşısında Genel Valilik, mühim bir sınır meselesi üzerinde Emir'in takındığı bu duruşa bir ultiमतomla karşılık verdi.²³ Abdurrahman Han bu ultiमतom karşısında ilişkilerin kopmaması için emrindeki İngiliz görevlilerden bir tanesinin seçilmesini ve Hindistan'a gönderilmesini istedi. 1885'ten beridir Abdurrahman Han'ın başmühendisi olarak görev yapan Salter Pyne²⁴ Hindistan Genel Valiliği'ne gönderildi.²⁵ Esasında Abdurrahman Han'ın Pyne'ı görevlendirmesinin altında başka bir neden daha bulunuyordu. Salter Pyne'a Hindistan'a giderken yavaş bir şekilde

20 Khan (Ed.), *a.g.e.*, ss. 155-156.

21 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 156; Baron Newton, *Lord Lansdowne. A Biography*, London: Macmillan & Co, 1929, s. 107, "Lord Lansdowne to Lord Kimberley, Calcutta, March 15, 1893". Aynı zamanda Abdurrahman Han bu dönemde Hezareler üzerine sefer düzenlediği için görüşme zemini oluşmamıştı. Bkz. Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 156.

22 Orhan Yazıcı, "Emir Abdurrahman Han'ın Afganistan'da Merkezî Otoriteyi Tesis Etme Çabaları", *Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 1, Elazığ, 2010, ss. 105-106; Charles Rathbone Low, *Major-General Sir Frederick S. Roberts A Memoir*, W. H. Allen & Co., London, 1883, ss. iii-vi.

23 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 156.

24 Kâbil'de çeşitli meslek dallarında çalışan İngilizler mevcuttu. Bunlardan bir diğer örnek Pyne'in ardından Kâbil'e gelen ikinci İngiliz olan O'Meara'dır. Bilgi için Bkz. Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 25.

25 Khan (Ed.), *a.g.e.*, ss. 156-157; Sykes, *a.g.e.*, s. 200.

seyahat etmesi talimatı verilmişti. Abdurrahman Han, Lord Roberts'ın yakın zamanda Hindistan'dan ayrılarak İngiltere'ye döneceğini öğrenmişti. Bu nedenle Afganistan'a gönderilecek heyette yer almaması için Lord Roberts'ın İngiltere'ye dönüşünün gerçekleşmesini bekliyordu.²⁶ Böylelikle Genel Vali Lansdowne tarafından Afgan sarayına gönderilmek istenen Lord Roberts başkanlığındaki heyet engellenmiş oldu. Pyne'in gönderilme amacı Afgan sarayının sınır düzenlemeleri ile ilgili çözüm odaklı davranıldığını göstermekti. Abdurrahman Han'ın Afganistan'a gönderilecek heyet ile ilgili temasta bulunmak üzere Hindistan'a gönderdiği Pyne'in aktardığı bilgiler ise iki devlet arasında bir gerilim meydana getirmişti. Pyne, Emir'in Hindistan Hükümeti'nden bağımsız davranma eğiliminde olduğunu iddia etmişti. Afganların kibirli ve şüpheli davrandıklarını da söyleyen Pyne, Emir'i İngilizlerin en büyük düşmanı olarak göstermeye çalışmıştı.²⁷ Sınır boyunca (Hindistan'ın Kuzeybatısı) Kara Dağ'dan Vezirî ülkesine kadar çok kötü haberler aldıklarından ve Abdurrahman Han'ın, Kurram'ı tehdit ettiğinden bahsediyordu.²⁸ Bu durum İngilizler açısından Emir'e karşı olumsuz bir intiba oluşturmuştu.

Abdurrahman Han, Hindistan sınırındaki askeri faaliyetleriyle ülkesinin güvenliğini sağlamayı ve kaybettiği toprakları geri kazanmayı amaçlıyordu. Nitekim topraklarını genişletme konusunda eylemlerde bulunan yalnızca Abdurrahman Han değildi. Hindistan Hükümeti de aynı ölçüde sürekli olarak kuzeybatı yönünde ilerleme kaydediyordu. İngilizler 1889-1890 yıllarında bölgedeki bazı kabileler üzerine askerî seferler düzenleyerek denetimi sağlamaya çalıştılar.²⁹ 1891 yılında İngilizler tarafından Hocak menziline tünel açılmış ve Kandahar'a açık ulaşımı olan Çameh'de tren istasyonu inşa edilmişti. Daha batıda Çageh'de Afganların yurtlarını terk etmesi istenmişti. Afganları yurtlarından çıkarma girişimi, Çageh'in Nuşki ile Helmand arasında su barındıran tek alan olması ile ilgiliydi. Üstelik Abdurrahman Han bunun farkındaydı. Diğer yandan Kuvatta'dan Sistan'a demiryolu inşası için bir

26 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 157.

27 Sykes, *a.g.e.*, ss. 200-201.

28 Sykes, *a.g.e.*, s. 201.

29 Martin Ewans, *Afghanistan A Short History of Its People and Politics*, Harper Collins Publishers, New York, 2002, s. 78.

plan vardı ve Emir bunun Çageh'den geçeceğini düşünüyordu.³⁰ Hindistan'ın kuzeybatısında meydana gelen her gelişme doğrudan İngiltere'nin çıkarları ile alakalıydı. Bunun yanında Emir'in Ruslarla bir ilişkisi olup olmadığı da merak konusuydu.³¹ Mesele öyle bir hal almıştı ki Genel Vali Lansdowne ile İngiltere'nin Hindistan'dan sorumlu Devlet Bakanı Lord Kimberley (1892-1894) arasındaki mektuplarda Abdurrahman Han'ın Londra'ya davet edilmesi dahi gündeme geldi. Fakat daha sonrasında Lord Kimberley tarafından gerçekleşmesi zor bir plan olduğu öne sürülerek bu hususta hiç girişimde bulunulmadı.³²

Kâbil Misyonu ve Durand Hattı

Afgan Devleti ile Hindistan Genel Valiliği arasında planlanan sınır tespit çalışmaları için uygun zemin ancak 1893 yılında oluşabildi. Nitekim İngilizler tarafından Rusların Emir Abdurrahman Han üzerindeki etkisinin giderek arttığı kanısına varılması görüşmelerin bir an evvel gerçekleştirilmesini gerekli kılmıştı.³³ İngiliz Hindistanı Hükümeti, Rusların da saygı duyacakları kesin bir sınır belirlemek, Hindistan'ın kuzeybatı sınırına ilişkin sayısız sorunun çözümünü sağlamak ve Afgan Devleti ile İngiliz Hindistanı arasındaki resmi sınırları belirlemek üzere İngiliz Hindistanı Hükümeti Dışişleri Bakanı Henry Mortimer Durand'ı Afgan sarayına gönderme kararı aldı.³⁴ Emir Abdurrahman Han, Henry Mortimer Durand'e Kâbil'de İngiliz heyet için

30 Sykes, *a.g.e.*, s. 201.

31 Emir Abdurrahman Han Afgan tahtına geçmeden önce o dönemde Rus hâkimiyeti olan Türkistan topraklarında bulunuyordu. Bu dönemlerde Türkistan Genel Valisi Kaufman ve diğer Rus diplomatlarla temasları olmuştu. Dolayısıyla Emir'in Ruslar tarafından etki altına alınması ve Afgan Emiri'nin İngilizlerden ziyade Ruslarla masaya oturarak İngiliz karşıtı bir politika izleyip izlemeyeceği İngiliz açısından önemli bir meseleydi. Bkz. Khan (Ed.), *a.g.e.*, 261-262. Buna ek olarak Emir, Şir Ali Han döneminde Rusların İngilizler karşısında Afganlara verdikleri vaatleri yerine getirmediklerini de söylemiştir. Dolayısıyla İngilizlerin Emir Abdurrahman Han'a karşı temkinli tutumları karşısında Emir Abdurrahman Han'ın Rusya ile olan ilişkilerinin bir ittifak kurma seviyesinde olmadığı görülmektedir. Bkz. Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 263.

32 Newton, *a.g.e.*, s. 107, "Lord Lansdowne to Lord Kimberley, Calcutta, March 15, 1893".

33 Newton, *a.g.e.*, s. 114.

34 Newton, *a.g.e.*, s. 114; Bijan Omrani, "The Durand Line: History and Problems of the Afghan-Pakistan Border", *Asian Affairs*, 40:2, ss.183-185.

yapılan hazırlıklar ile ilgili bilgilendirici bir mektup gönderdi.³⁵ Abdurrahman Han, Durand'ın daveti ile ilgili *tüm bu yanlış anlamaları ve sıkıntıları gidermek için, akıllı bir devlet adamı olan ve güvenin güven doğurduğunu fark eden Sir Mortimer Durand başkanlığında bir heyet davet ettim...* ifadelerini kullanmıştı.³⁶

İngiliz Hindistanı Hükümeti ve Afgan Devleti arasında gerçekleştirilecek görüşme kapsamında Henry Mortimer Durand'ın başkanlığında Afganistan'a gönderilen İngiliz heyetinin içerisinde Levazım Dairesi Başkanı Albay Ellis, Yüzbaşılar Mac Mahon ve Manners-Smith, Hindistan Hükümeti Dışişleri Bakanlığı mensubu Clarke, Genel Vali'nin doktoru Yüzbaşı Fenn ve politika asistanı Donald, kimlikleri bilinmeyen Hintli muhasebeciler, kâtip ve memurlar bulunuyordu.³⁷ 2 Ekim 1893'te Kâbil'e giriş yapan İngiliz kafilesi, Emir Abdurrahman Han'ın Generali Gulam Haydar Han tarafından karşılandı ve Emir'in oğlu Habibullah Han'ın Kâbil yakınlarındaki ikametgâhına yerleştirildi.³⁸

3 Ekim 1893'de düzenlenen resmi karşılama töreninin ardından Afgan heyeti ile İngiliz heyeti arasındaki görüşmeler başladı. İngiliz heyetinin başkanı Henry Mortimer Durand'ın iyi seviyede Farsça bilmesi ve konuşması Emir'in en başından beri onunla temasa geçmesinin altında yatan nedenlerin başında yer alıyordu. Emir Abdurrahman Han İngiliz heyetiyle yapılan bu görüşmelerin kayıt altına alınması için toplantıda gizli bir dinleyici bulundurmuydu.³⁹ Görüşmelerde konuşulan konular arasında yalnızca Hindistan-Afganistan sınırı değil aynı zamanda Rusya ile Afganistan arasındaki sınır hatlarının da kesin tespiti bulunmaktaydı. Öncelikle Afganistan'ın kuzey sınırları ile ilgili konular görüşüldü. Nitekim İngilizler için Rusya'nın Afganistan'daki nüfuzu önemli bir sorun teşkil etmekteydi. Bu sebeple Afganistan'ın kuzey eyaletlerinden biri olan Bedaşan (Bedaşan'da bulunan tepelik şehirler Şighnan ve Roşan) ve doğuda

35 "The Mission to Cabul. Simla, Aug. 25.", *The Times (London, England)*, Saturday, Aug. 26, 1893, s. 5.

36 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 160.

37 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 160.

38 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 160; Sykes, *a.g.e.*, s. 208.

39 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 160.

Çin'e uzanan kolu olan Vahan Koridoru'nun statüsü çözüme kavuşturulan meseleler arasında yer aldı. Nitekim alınan kararla Vahan Koridoru'nun idaresi ve güvenliğinin temini İngilizlere bırakıldı.⁴⁰ Böylelikle 1873 ve 1888 tarihlerindeki sınır tespit çalışmalarının ardından 1893'te İngilizler için Afganistan'ın kuzey sınırları en batıda Herat'tan en doğudaki Vahan'a kadar belirlenmiş oldu. Bu konuların çözümünün ardından görüşmenin ana konusu olan Afganistan-Hindistan sınırları iki devletin mutabakata varmasıyla belirlendi. Antlaşmaya göre, Afganistan-Hindistan sınır bölgesinin ortasında yer alan Peşaver'e kadar doğuda Çitral ve Barogil Geçidi'nde ve oradan da Kara Dağ'a kadar sınır çizgisi üzerinde anlaşmaya varıldı, böylece sınırın doğusunda Vahan, Kâfiristan (Nuristan)⁴¹, Asmar, Lalpuralı Mohmend ve sınırın batısında yer alan Veziristan'ın bir kısmı Abdurrahman Han'ın yönetimime girdi. Buna göre Abdurrahman Han, sınır boyunca Çaman, Çageh, Vezir'in geri kalanı, Biland Khel, Kurram, Afridî, Bajaur, Sevât, Buner, Dir, Chila ve Çital tren istasyonundan vazgeçmişti.⁴² Sınır mevzularının çözümünden sonra ise Hindistan Hükümeti'nin Afganistan'a yaptığı yıllık nakdi yardımın 18 *lakh*⁴³ rupi (1.800.000) olması kararlaştırıldı. Buna ek olarak, Hindistan Hükümeti Afganistan'a yardım olarak silah ve savaş malzemeleri vermeyi taahhüt etti ve gelecekte Afgan Hükümetinin dilediği silah ve savaş malzemelerini satın almasına ve ithal etmesine izin verdi.⁴⁴ Antlaşmanın maddeleri

40 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 161. Şighnan ve Roşan, Afganistan ile Rusya arasında kurulmaya çalışılan sınır hattı ile ilgili olarak önemli bir noktada yer almaktaydı. İngilizler Emir Abdurrahman Han ile görüşmelerinin öncesinde bu iki tepenin Ruslara bırakılması gerektiğini söylüyorlardı. 1873 tarihinde imzalanan antlaşma nedeniyle Abdurrahman Han'ın bu bölgelerden geri çekilmesi meselesini gündeme getirmeyi planlamışlardı. Ancak bunun ikili görüşmelere zarar vereceği düşünüldüğünden ve aynı zamanda ana meselenin çözümü adına Emir'in uzlaşma tutumundan uzaklaşmaması için gündemden kaldırıldı. Bkz. Sykes, *a.g.e.*, s. 211.

41 Kâfiristan adı Emir Abdurrahman Han döneminde Nuristan olarak değiştirilmiş ve bölgedeki halkın İslamiyet'e geçmesi için tedbirler alınmıştır. Bkz. Tanner, *a.g.e.*, s. 218.

42 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 161.

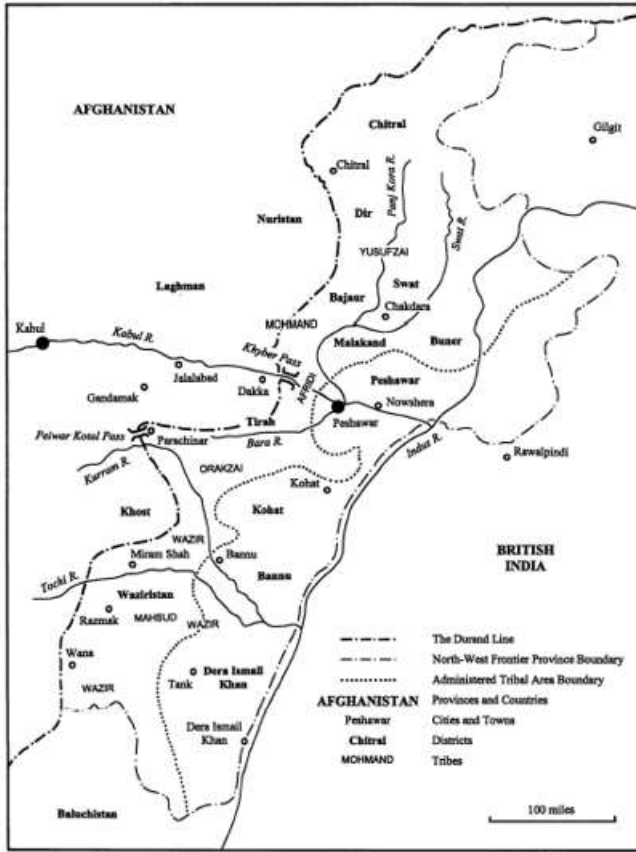
43 Bir lakh 100.000 birime denk gelmektedir. Bkz. The Reader's Digest Great Encyclopaedic Dictionary, "lâkh", Vol. 1 / A-L, s. 490.

44 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 161. Emir Abdurrahman Han toplamda 1880, 1881 ve 1887'de özel hibe ve silahların eklenmesiyle birlikte hükümdarlığı boyunca İngilizlerden 28.5 milyon rupi almıştır. Bkz. Thomas Barfield, *Afghanistan a Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010, s. 153.

arasında silah ticareti ve nakdi para yardımlarının yanında Afganistan-Hindistan sınırında (antlaşmada belirlenen sınırlar) ihlallerin yapılmayacağı, iki devletin ortak çıkarlar üzerinde hareket edeceği gibi hususlar da bulunuyordu.⁴⁵ Böylelikle 12 Kasım 1893 günü Afganistan'ın kaderini derinden etkileyecek olan ve yaklaşık 2240 kilometrelik bir hattı kapsayan "Durand Hattı Antlaşması" İngiltere ve Afganistan arasında imzalanmış oldu.⁴⁶

45 Aitchison (Comp.), *a.g.e.*, s. 256, "AFGHANISTAN-NOS. XII-1893. Agreement between His Highness Amir Abdur Rahman Khan, G.C.S.I., Amir of Afghanistan and its Dependencies, on the one part, and Sir Henry Mortimer Durand, K.C.I.E., C.S.I., Foreign Secretary to the Government of India, representing the Government on the other part,-1893".

46 Aḥmad 'Alī Kuhzād, *Amīr 'Abd al-Raḥmān Khān va Khaṭṭ-i Dīyūrānd*, Riyāsat-i Mustaqil-i Maṭbū'āt, Kābul, 1330, s. 4; Mohib Ullah Durani, Ashraf Khan, "Pakistan-Afghan Relations: Historic Mirror", *The Dialogue*, Volume IV, Number 1, s. 25. Çizilen sınırlar bölgede yaşayan halkların durumu göz önünde bulundurulmadan siyasi çıkarlar üzerine şekillenmişti. Bazı köylülerin evleri sınırın bir tarafında kalırken tarlaları diğer tarafında kalmıştı. Bkz. Tanner, *a.g.e.*, s. 218.

Harita 1⁴⁷: Hindistan'ın kuzeybatı sınır bölgesi ve Durand Hattı'nı gösteren harita.

Durand Hattı Antlaşması'yla birlikte Afgan Devleti dış politikada bir nevi İngiliz himayesine girmiş oluyordu. Emir Abdurrahman Han'ın olası her türlü Rus müdahalesi veya diplomatik bir krizde İngilizlerle birlikte hareket edeceğinin garantisini vermesi İngiliz Hindistanı Hükümeti açısından güven veren bir netice olmuştu.⁴⁸ Ancak antlaşma

⁴⁷ Christopher M. Wyatt, *Afghanistan and The Defence of Empire Diplomacy and Strategy during the Great Game*, I.B. TAURIS, London-New York, London 2011, s. xiv.

⁴⁸ The National Archives (TNA), Kew., *Pamir Frontier: Correspondence. 1893-1895*. (Government Papers), FO 539/71, s. 23. "Inclosure 1 in No. 42. Agreement between His Highness Ameer Abdur Rahman Khan, G.C.S.I., Ameer of Afghanistan and its Dependencies, on the one part, and Sir Henry Mortimer Durand, K.C.I.E., C.S.I., Foreign

bölgedeki çatışmaları dindirmek bir yana bölgesel anlamda birçok krizin ortaya çıkmasına neden oldu.⁴⁹ Nitekim Durand Hattı'nda alınan bazı kararlar Afganistan'ın güneydoğu sınırlarını uzun süreli buhranların içerisine sürükledi.

Durand Hattı Antlaşması'nın imzalanmasının ardından İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Kimberley ve (eski Hindistan Genel Valisi) Lord Dufferin (1884-1888), antlaşmanın İngiliz Hükümeti çıkarlarına uygun olmasından dolayı İngiliz Hindistanı Hükümeti Genel Valisi Lord Lansdowne'ü tebrik ettiler.⁵⁰ Genel Vali, Durand'ın ve beraberindeki heyetin özenle seçildiğini ve bu diplomasi zaferinin başta Durand olmak üzere heyetkilere ait olduğunu bildirmişti.⁵¹ Nitekim Durand'ın bu diplomatik başarısı Lansdowne'nun takdirleri toplamasını sağlamıştı. Henry Mortimer Durand ve Emir Abdurrahman Han arasında yapılan son görüşmenin ardından heyetin Hindistan'a dönmesi kararlaştırıldı.⁵² Hindistan'a başarıyla dönmek üzere olan

Secretary to the Government of India, representing the Government of India, on the other part.”. Genel Vali Lord Lansdowne, Emir Abdurrahman Han'ın ana meseleden uzak bir tavırla farklı talepler üzerinde yoğunlaştığından bahsetmektedir. Henry Mortimer Durand ile olan münasebetlerinde daha köklü ve kalıcı çözümler sunmak adına ısrarcı bir tutum sergilemeyen Emir, Genel Vali Lansdowne'un aktardığına göre daha pragmatist bir yaklaşımla silah ve para yardımına odaklanmış ve sınır antlaşmasına kolayca onay vermiştir. İngiliz Yüzbaşı Hugh Lewis Nevill ise Abdurrahman Han'ın İngiliz diplomatlarının aktardıklarının aksine antlaşmanın imzalanması sürecinde tedirgin olduğunu belirtmiştir. Nevill, bu antlaşma ile birlikte var olan sanal tamponun kalkacağını düşünen Abdurrahman Han'ın, Hindistan topraklarına dâhil edilecek ya da diğer anlamıyla İngiliz himayesi altında kalacak olan topraklardaki kabilelerin bir süre sonra İngilizler tarafından tamamen egemenlik altına alınabileceğinden endişe ettiğini, belirtmiştir. Bkz. Newton, *a.g.e.*, s. 114; Hugh Lewis Nevill, *Campaign on the North-West Frontier (Re-print)*, Lahore: Sang-e-Meel Publications, 1977, s. 209.

49 Adye, *a.g.e.*, ss. 49-50.

50 Newton, *a.g.e.*, s. 115.

51 TNA.FO 539/71, s. 22, “No. 42. The Governor-General of India in Council to the Earl of Kimberley.-(Communicated to Foreign Office, February 1.). Fort William, January 3, 1894.”. Henry Mortimer Durand ile Emir Abdurrahman Han'ın görüşmesine dek olan süreçte İngiliz-Afgan ilişkilerinin olumsuz seyretmesi bu diplomasi zaferinde Durand'ın payının ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bkz. Stephen Wheeler, *The Ameer Abdur Rahman*, Bliss, Sands and Foster, London, 1895, ss. 114-115.

52 “The British Mission to Afghanistan. Cabul, Nov. 14.”, *The Times (London, England)*, Friday, Nov. 17, 1893, s. 5.

İngiliz kafilesindeki subaylara Abdurrahman Han tarafından bir kılıç ve bir nişan hediye edildi.⁵³ Sonuçta bu antlaşmayla iki ülke arasındaki tüm uzlaşmazlıklar çözüme kavuşturulmuştu. Daha önce iki kez savaş meydanında karşı karşıya geldikleri Afgan sarayı ile istenilen şartlarda bir antlaşma imzalamayı başaran Durand İngilizler lehine başarılı bir diplomasi gerçekleştirmişti.

Durand Hattı Antlaşması'nın Afganistan'a Etkileri

İngiliz Hindistanı Hükümeti'nin talepleri doğrultusunda imzalanan Durand Hattı Antlaşması Afganistan'ı ikiye bölerek, Afgan-İngiliz Hint sınırını belirledi. Böylelikle antlaşmayla günümüze dek uzanacak olan Afganistan-Pakistan-Hindistan arasındaki sınır sorununun temelleri atılmış oldu.⁵⁴ Bu sınır çizimi hat boyunca birçok etnik problemi meydana getirdi. Sınırlar belirlenirken ne insanların etnik kökenlerine ne de bölgenin tarihsel dokularına dikkat edildi. Sınırın sabitlenebilmesi için çeşitli sınır komisyonları kuruldu. Bu süreç, Nisan 1894'ten Mayıs 1896'ya kadar birkaç yıldan fazla zaman almıştır.⁵⁵ Durand Hattı ile birlikte Afganistan'da pek çok sorun meydana geldi. Bu sorunların başında bölgede uzun yıllardır yaşayan kabilelerin yaşam alanlarının bölünmesi yer alıyordu. Nitekim sınır boylarında yaşayan kabileler yeni çizilen sınırlar sonucunda ya bölünmek durumunda

53 "The British Mission to Afghanistan. Cabul, Nov. 14.", The Times (London, England), Friday, Nov. 17, 1893, s. 5. Emir Abdurrahman Han, merkezi hükümetin otoritesinin artırılması gerektiğine inanan bir adamdı. Attığı her adımda güçlü bir devletin inşa edilmesini amaçlıyordu. Rus hegemonyası altında bulunan Türkistan topraklarında uzun süre sürgün geçiren Abdurrahman Han'ın, merkezleşme politikasında, geçmişinden kalan izlerin çok etkili olduğu görülmektedir. Sürekli gut hastalığından mustarip olan Abdurrahman Han'ın, sene 1901'i gösterdiğinde oğlu Habibullah'a vasiyetinde *sana son sözüm, oğlum ve veliahdım, asla Ruslara güvenmeyin* ifadesini kullanması, son dönemlerde zihnindeki Rus algısını en iyi şekilde açıklamaktadır. Bkz. Ashraf Ghani, "Islam and State-Building in a Tribal Society Afghanistan: 1880-1901", *Modern Asian Studies*, Vol. 12, No. 2, 1978, s. 271; Abdülhak Müceddedî, Fazlullah Müceddedî, *Hakikat'ül Tevârih ez Emir Kebîr ta Rehber Kebîr*, Haz. Ebu Mes'ud Farukî, Kâbil, 1378, s. 310; J. Bruce Amstutz, *Afghanistan The First Five Years of Soviet Occupation*, National Defense University Washington D.C. 20319-6000, 1986, s. 3.

54 P. Bajpai, S. Ram, "Ethnic Groups", *Encyclopaedia of Afghanistan*, Afghanistan: The Land & People, C. 1, 2002, s. 307.

55 G. P. Tate, *The Frontiers of Baluchistan Travels on the Borders of Persia and Afghanistan*, Printed by Witherby & Co., London, 1909, s. 26; Percy Sykes, *A History of Afghanistan*, Vol. II, Macmillan & Co., London, 1940, ss. 182-188.

kaldılar yahut farklı kabilelerle aynı bölgede yaşamaya zorlandılar. İngiliz yanlısı kabileler silahlandırıldı ve serbest silah ticareti ile bölgede ciddi bir güvenlik sorunu baş gösterdi.⁵⁶ Sınırın güneyinde ve kuzeyinde kalan kabileler ise bu antlaşmanın sonuçlarının doğrudan muhatabı olanlardı. Emir burada kendi sınırları içerisinde kalan bölgelerde büyük bir sıkıntının baş göstermediğini belirtmiş ve Kâfiristan halkı hariç diğer illerde herhangi bir problem olmadığını iddia etmişti. Emir'e göre Afganistan halkı antlaşmanın şartları ve sonuçlarına saygı göstermişti. Sınırın İngiliz tarafında kalan topraklarda ise sıkıntıların baş gösterdiğini de vurgulamıştı.⁵⁷ Rusya ile İngiltere arasında gerçekleşme ihtimali bulunan bir savaş esnasında belirlenen sınır hattı İngilizler tarafından tampon olarak kullanılacaktı ve bu sebeple batıda Belüçistan'a komşu kuzeydeki yakın kesimler de İngiliz kontrolüne alındı.⁵⁸ Hindistan'ın kuzeybatı sınırının batısında yaşayan Belücilerin çoğu İran ve Hindistan tarafında kaldı.⁵⁹ Böylelikle Afganistan'ın doğusu ve batısında kalan Hindistan'a geçiş noktaları denetim altına alındı.

Durand Hattı Antlaşması ile Kâfiristan (Nuristan) bölgesi Afganistan'a dâhil oldu. Emir Abdurrahman Han, "şefkatli ve merhametli" bir tavırla Kâfiristan'ı kendi topraklarına katmayı düşünüyordu. Bu yüzden barışçıl bir çözüm üretme niyetinde olduğunu her fırsatta belirtmişti. Abdurrahman Han, Kâfiristan'daki kabile reislerini saraya davet ederek onlara ziyafet verdi.⁶⁰ Emir, kabile reislerine para ve silah yardımında bulundu. Ancak bu yardımlar bölgede ayaklanma meydana gelmesinin önüne geçemedi.⁶¹ Bu antlaşmayla Sevât, Bacur ve Çitrâl Afganistan sınırlarının dışında kalmış ve yalnızca Asmar sınır dâhilinde kalmıştı. Diğer yandan kuzeybatıya

56 Orhan Yazıcı, "Afganistan'daki Otorite Boşluğunun Tarihi Temelleri ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri", *History Studies International Journal of History*, Volume 2/1, Editörler: Prof. Dr. Nedim İpek ve Doç. Dr. Osman Köse, 2010, s. 225.

57 Daveed Gartenstein-Ross & Tara Vassefi, "The Forgotten History of Afghanistan-Pakistan Relations", *Yale Journal of International Affairs*, March 2012, s. 39.

58 Muhammad Saleem Mazhar, Naheed S. Goraya, "Border Issue between Pakistan & Afghanistan", *South Asian Studies a Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 24, No. 2, July-December, s. 206.

59 Ikramul Haq, "Pak-Afghan Drug Trade in Historical Perspective", *Asian Survey*, Vol. 36, No. 10, Oct. 1996, s. 946.

60 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 288.

61 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 288.

doğru uzanan sınır boyunca *Afridî, Vezirî, Mohmend, Şinvarî ve Orakzay* gibi kabilelere mensup binlerce Afgan, ülke sınırlarının dışında kalmıştı.⁶² Abdurrahman Han, Vahan Koridoru'nun denetimini de İngilizlere bırakmıştı. Abdurrahman Han'a göre bu antlaşma ülkesi için en iyi şekilde sonuçlanmıştı. *Bu politika, Rusya'nın herhangi bir saldırısında en büyük hizmeti görecektir; ancak ben yaşadığım sürece ve Rusya'nın, Afganistan ile İngiltere'nin birleştiğini bildiği sürece, Herat'a ya da Afganistan'ın herhangi bir yerine asla saldırmayacağından eminim* diyerek antlaşmanın bölgenin güvenliği noktasında önemine işaret etmektedir.⁶³

Afganistan'ın kaderini tayin eden Durand Hattı Antlaşması'nın dört hafta gibi oldukça kısa bir sürede sonuçlandırılmış olması antlaşmanın bir oldubitti şeklinde gerçekleştiğinin göstergesi sayılmaktadır.⁶⁴ Her ne kadar Emir Abdurrahman Han bu antlaşmayla 1881'de Kandahar ve Herat'ı, 1883 yılında Ruşan ve Şignan'ı aldığını bunun da imzalanan antlaşma ile resmiyete kavuştuğunu ve devletinin sınırlarını genişlettiğini iddia etmiş olsa da durum bundan farklıydı.⁶⁵ İngilizler Durand Hattı ile hem Hindistan'ın kuzeybatı sınırlarını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmiş hem de Afganistan'ın dış politikasında söz sahibi konumuna gelmişti. Netice itibarıyla Afganistan ile Hindistan arasındaki sınırlar tespit edilmiş olmasına rağmen bölgede istikrar bir türlü sağlanamamıştır.

Sonuç

Abdurrahman Han ile ilgili özellikle İngiliz kaynaklarında zikredilenler müzakere sürecinde sınırlardan çok silah ticareti ve nakdi yardımı önemseydiği ve bunun Afganistan'ın güneydoğu sınırlarında yaşayan bazı Afgan kabilelerini Hint tarafında bırakmasıdır. Öncelikle Afgan Emirleri ile ilgili yapılacak çıkarımlarda ön planda tutulması gereken konulardan biri gördükleri diplomatik baskıdır. Kuzeyden Rus tehdidi güneyden İngiliz tehdidinin bir asra yayılan nüfuzu Afgan sarayının daima baskı görmesine neden olmuştur. Bunun yanında

62 Orhan Yazıcı, *Afganistan'da Rus-İngiliz Nüfuz Mücadelesi (1800-1921)*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1996, s. 220.

63 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 288.

64 Sykes, *a.g.e.*, s. 217.

65 Khan (Ed.), *a.g.e.*, s. 145.

devletin toprakları içerisinde kabileciliğin yaygın olması da merkezîyetçi ve bağımsız bir politika izlenmesinin önünü tıkamıştır. Bu sebeple Afgan Emirlerini değerlendirirken tahtlarına oturdukları andan itibaren içerisine doğdukları karmaşık siyaseti göz önünde bulundurmak yerinde olacaktır.

Emir Abdurrahman Han döneminde Afgan Devleti merkezîyetçi bir anlayışla idare edilmiştir. Bu dönemde Afgan topraklarının kuzey ve güney kesimlerinde yaşanan sınır sorunları Emir'i askeri tedbirler almaya yöneltmişti. Emir'in Durand Hattı Antlaşması öncesinde özellikle İngiliz Hindistanı ile olan sınırlarda bulunan kabileler ve kabilelerin topraklarını hâkimiyeti altına alması İngiliz Hindistanı Hükümeti'ni Afganistan-Hindistan sınırlarını tespiti noktasında tedbir almaya yöneltti. Abdurrahman Han, devletin kuzey sınırlarında yaşanan sınır sorunları ile mücadele etmek durumunda kaldığından İngilizlerle yapacağı resmi temaslar ile hem güney sınırlarının tespit edilmesi hem de kuzey sınırlarında güvenliğin nasıl sağlanacağı ile ilgili meseleleri halledebileceği bir antlaşmaya yakın durdu.

İngiliz Hindistanı Hükümeti'nin Hindistan'ın kuzeybatı sınırlarının tespiti ile ilgili tutumu göz önünde bulundurulduğunda bölgedeki kabilelerin hangi milletlerden oldukları, tarihsel ve etnik bağları gibi hususlara önem vermedikleri görülmektedir. Sınır tespitinden önce Emir Abdurrahman Han'ın bölgedeki askerî faaliyetleri ve Hindistan-Afganistan sınırındaki kabilelerin çıkardıkları ayaklanmalardan ziyade İngilizler açısından daha önemli olan toprakları Rus tehdidi altına giren Afganistan'ın güneyinde bir sınır inşa ederek Hindistan'ın güvenliğini sağlamaktı. Böylelikle hem Hindistan'ın kuzeybatısında İngilizlere ait bölgeler belirlenmiş olacak hem de Hindistan'a doğru olası bir Rus ilerleyişi karşısında bir savunma hattı kurulabilecekti.

12 Kasım 1893 tarihli antlaşma ile modern Afganistan'ın sınırlarının tespiti tamamlanmış, İngiltere ve Rusya'nın yüzyılı aşkın süredir devam eden Orta Asya'daki rekabetleri bu noktadan itibaren yeni bir boyut kazanmıştır. Durand Hattı'nın Afganistan ile Hindistan arasındaki bölgede meydana getirdiği siyasi ve sosyal çatışma ortamı büyük bir kargaşanın doğmasına neden olmuştur. Sınır hattı üzerinde yer alan kabilelerin bir kısmı Afgan Devleti ile çatışma içerisine girerken bir kısmı da İngiliz Hindistanı ile çatışmaya girmişlerdi. Antlaşmanın

imzalanmasının akabinde sınır hattı üzerinde meydana gelen çatışma ortamına farklı bir açıdan da bakılabilir. İlk olarak denilebilir ki sınır hattının geçtiği bölgeler (Afgan Devleti ile İngiliz Hindistanı) bu antlaşma imzalanmadan önce de karışık bir vaziyetteydi. İngiliz Hindistanı Hükümeti'nin Hindistan'ın kuzeybatısındaki bölgelere yönelik askeri faaliyetleri ve bölgeyi parçalara ayırarak kabilelerin etkinliklerini kırma çabaları antlaşmanın öncesinde de bölgesel sorunlar doğurmuştu. Bu nedenle Durand Hattı için bu kargaşa ortamını daha da derinleştirdiği ve çıkmaza sürüklediği söylenebilir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Aitchison, C. U. (Comp.), *A Collection of Treaties, Engagements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries*, Vol. XIII, Calcutta : Government of India, Central Publication Branch, 1933.

British Documents on Foreign Affairs-Reports and Papers From the Foreign Office Confidential Print, Part 1 From the Mid-Nineteenth Century to the First World War, Series B the Near and Middle East, 1856-1914, Vol. 11, Britain, Russia and Central Asia, 1865-1878, General Editors: Kenneth Bourne, D. Cameron Watt, Editor: David Gillard, University Publications of America 1985.

The National Archives, Kew., Pamir Frontier: Correspondence. 1893-1895. (Government Papers), FO 539/71.

Sürelî Yayınlar

The Times.

Kitap ve Makaleler

Hesilrige, Debrett and Arthur, *Debrett's Peerage, Baronetage, Knightage and Companionship. 208th Year*, Dean & Son, London, 1921.

Khan, Mir Munshi Sultan Mahomed (Ed.), *The Life of Abdur Rahman Amir of Afghanistan*, Vol. II, John Murray, London, 1901.

Newton, Baron, *Lord Lansdowne. A Biography*, London: Macmillan & Co, 1929.

Adye, John, *Indian Frontier Policy an Historical Sketch*, Smith, Elder Co., London, 1897.

Amstutz, J. Bruce, *Afghanistan The First Five Years of Soviet Occupation*, National Defense University Washington D.C. 20319-6000, 1986.

Bajpai, P., RAM, S., "Ethnic Groups", *Encyclopaedia of Afghanistan*, Afghanistan: The Land & People, C. 1, 2002.

Barfield, Thomas, *Afghanistan a Cultural and Political History*, Princeton University Press, 2010.

Biswas, Arka, "Durand Line: History, Legality & Future", *Vivekananda International Foundation*, Occasional Paper, September 2013, ss. 1-56.

Çapraz, Hayri, "Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, Aralık 2011, ss. 51-78.

Durani, Mohib Ullah, KHAN, Ashraf, "Pakistan- Afghan Relations: Historic Mirror", *The Dialogue*, Volume IV, Number 1, ss. 25-64.

Ewans, Martin, *Afghanistan A Short History of Its People and Politics*, Harper Collins Publishers, New York, 2002.

Forbes, Archibald, *The Afghan Wars, 1839-42 and 1878-80*, Seeley and Co., Limited, London, 1892.

Gartenstein-Ross, Daveed, VASSEFI, Tara, "The Forgotten History of Afghanistan-Pakistan Relations", *Yale Journal of International Affairs*, March 2012, ss. 38-45.

Ghani, Ashraf, "Islam and State-Building in a Tribal Society Afghanistan: 1880-1901", *Modern Asian Studies*, Vol. 12, No. 2, 1978, ss. 269-284.

Gillard, David, *The Struggle for Asia 1828-1914*, Methuen & Co. Ltd, London, 1977.

Haq, Ikramul, "Pak-Afghan Drug Trade in Historical Perspective", *Asian Survey*, Vol. 36, No. 10, Oct. 1996, ss. 945-963.

Hopkirk, Peter, *The Great Game*, John Murray, London, 1990.

Kakar, M. Hassan, *A Political and Diplomatic History of Afghanistan 1863-1901*, Brill-Leiden, Boston, 2006.

Kuhzād, Aḥmad 'Alī, *Amīr 'Abd al-Raḥmān Khān va Khaṭṭ-i Diyūrānd*, Riyāsāt-i Mustaqil-i Maṭbū'āt, Kābul, 1330.

Kurat, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987.

Low, Charles Rathbone, *Major-General Sir Frederick S. Roberts A Memoir*, W. H. Allen & Co., London, 1883.

Malik, Hafeez, *Soviet-Pakistan Relations and Post-Soviet Dynamics, 1947-92*, Springer, 27 Temmuz 2016.

Mazhar, Muhammad Saleem, GORAYA, Naheed S., "Border Issue between Pakistan & Afghanistan", *South Asian Studies a Research Journal of South Asian Studies*, Vol. 24, No. 2, July-December, ss. 204-220.

Misra, J. P., "The Durand Mission and Indo-Afghan Boundary Agreement of 1893", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 37, 1976, ss. 433-40.

Müceddedî, Abdülhak, MÜCEDEDEÎ, Fazlullah, *Hakikat'ül Tevârih ez Emir Kebîr ta Rehber Kebîr*, Haz. Ebu Mes'ud Farukî, Kâbil, 1378.

Nevill, Hugh Lewis, *Campaign on the North-West Frontier (Re-print)*, Lahore: Sang-e-Meel Publications, 1977.

Omrani, Bijan, "The Durand Line: History and Problems of the Afghan-Pakistan Border", *Asian Affairs*, 40:2, ss. 177-195.

Pierce, Richard A., *Russian Central Asia 1867-1917*, Russian and East European Studies, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1960.

Saray, Mehmet, "Abdurrahman Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul, 1988, s. 163.

Saray, Mehmet, *The Russian, British, Chinese and Ottoman Rivalry in Turkestan*, Turkish Historical Society Printing House, Ankara, 2003.

Sykes, Percy, *A History of Afghanistan*, Vol. II, Macmillan & Co., London, 1940.

Sykes, Percy, *The Right Honourable Sir Mortimer Durand*, Cassell and Company, London, 1926.

Tanner, Stephen, *Afghanistan A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban*, Da Capo Press, United States of America, 2002.

Tate, G. P., *The Frontiers of Baluchistan Travels on the Borders of Persia and Afghanistan*, Printed by Witherby & Co., London, 1909.

The Geographer, Office of the Geographer, Bureau of Intelligence and Research, International Boundary Study No. 26 (Revised) Afghanistan – U.S.S.R. Boundary (Country Codes: AF-UR), Department of State, United States of America. September 15, 1983.

The Reader's Digest Great Encyclopaedic Dictionary, The Reader's Digest Association Limited, Oxford University Press, 1962.

Wheeler, Stephen, *The Ameer Abdur Rahman*, Bliss, Sands and Foster, London, 1895.

Wyatt, Christopher M., *Afghanistan and The Defence of Empire Diplomacy and Strategy during the Great Game*, I.B. TAURIS, London-New York, London 2011.

Yazıcı, Orhan, *Afganistan'da Rus-İngiliz Nüfuz Mücadelesi (1800-1921)*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1996.

Yazıcı, Orhan, "Afganistan'daki Otorite Boşluğunun Tarihi Temelleri ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri", *History Studies International Journal of History*, Volume 2/1, Editörler: Prof. Dr. Nedim İpek ve Doç. Dr. Osman Köse, 2010, ss. 219-237.

Yazıcı, Orhan, "Emir Abdurrahman Han'ın Afganistan'da Merkezî Otoriteyi Tesis Etme Çabaları", *Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 1, Elazığ, 2010, ss. 95-118.

Extended Abstract

In the 19th century, the rivalry between Russia and Britain created an environment of conflict over the territory of Afghanistan. The policies pursued by the two states in line with their interests dragged the Turkestan region, Iran and Afghanistan into a century-long process of diplomacy and war. The British resorted to various measures against the military activities of the Russians from north to south. Following Russia's gradual occupation of Turkestan in the second half of the 19th century, Afghanistan became a buffer zone.

Afghanistan was of particular importance for both states (Russia and Britain). From the Russian perspective, Afghanistan was the last region between India and the Russian military corps. Therefore, after the occupation of Turkestan, the occupation of Afghanistan meant reaching India. Afghanistan was not the only strategically important state in the region. Afghanistan's western neighbor Iran was also important for Russian military activities and diplomacy. Therefore, border disputes between Afghanistan and Iran (Herat Province) played an important role in shaping alliances. For the Russians, this meant looking for ways to go south, sometimes in alliance with Afghanistan and sometimes with Iran.

Afghanistan's strategic location was also very important for Britain's Asian policy. The border line along the southeast of Afghanistan formed the northwestern borders of India. Therefore, for the British, the security of Afghanistan indirectly meant the security of the Afghan-Indian borders and whole of India. The fact that the Russians had reached the northern borders of Afghanistan led the British to take measures for the security of India. In particular, the capture of Göktepe, Ashkabad and Merv by the Russians between 1881 and 1885, followed by the advance of Russian military forces as far south as the Murgab River, prompted the Government of British India (=better-known British Raj) to take measures to determine the borders in northwestern India.

After the Second Anglo-Afghan War (1878-1880), Amir Abdurrahman Khan (1880-1901) ascended the throne of the Afghan State and found himself in the rivalry between Russia and Britain. Amir

Abdurrahman Khan adopted a more pro-British stance. Especially the experiences he had gained in Turkestan during his exile period before taking the throne had caused him to have an antipathy towards the Russians. For this reason, Amir Abdurrahman Khan adopted a constructive attitude in the contacts between the Afghan State and the Government of British India. The Governor General of British India, Lord Lansdowne (1888-1894) and Amir Abdurrahman Khan started negotiations to determine the borders between Afghanistan and India. In these negotiations, there were disagreements about the British delegation to be sent to Afghanistan and the people who would take part in the delegation before the demarcation of the borders. While Governor-General Lansdowne suggested Lord Roberts to head the delegation, Amir Abdurrahman Khan argued that Lord Roberts was not suitable for the task. The Amir thought that Henry Mortimer Durand was more suitable for the task. As a result, Henry Mortimer Durand was appointed as the head of the delegation to Afghanistan.

Henry Mortimer Durand, who was also an experienced diplomat, spoke fluent Persian, which was a positive outcome for British communication with the Afghan court. The day after the British delegation arrived in Afghanistan (October 3, 1893), negotiations began between the delegations of the two governments. In these negotiations, not only the demarcation of the borders between India and Afghanistan was discussed. First of all, the status of the Wakhan Corridor in eastern Afghanistan was determined. Accordingly, the Afghan Emir handed over the security of the Wakhan Corridor to the British. Thus, the Government of British India ensured security against the Russian advance in the east. After this, an agreement was reached on the demarcation of the borders between India and Afghanistan. According to the treaty, a border line was agreed upon as far as Peshawar in the middle of the Afghanistan-India border region, east to Chitral and Barogil Pass and from there to Kara Dagh, so that Wakhan, Kafiristan (Nuristan), Asmar, Mohmand of Lalpura and part of Waziristan in the west of the border came under the rule of Abdurrahman Khan. Accordingly, Abdurrahman Khan gave up Chaman, Chageh, the rest of Waziristan, Biland Khel, Kurram, Afridi, Bajaur, Swat, Buner, Dir, Chila and Chital railway station along the border. After the border issues were resolved, it was agreed that the

Government of India's annual cash assistance to Afghanistan would be 18 lakh rupees (1,800,000). In addition, the Government of India undertook to provide arms and war materiel to Afghanistan as aid and allowed the Afghan Government to purchase and import arms and war materiel of its choice in the future. In addition to the arms trade and cash aid, the treaty also stipulated that there would be no violations on the Afghan-Indian border (the borders defined in the treaty) and that the two states would act on common interests.

The Durand Line Treaty, signed in line with the demands of the Government of British India, divided Afghanistan into two parts and defined the Afghan-British Indian border. This border, defined according to the so-called spheres of influence, created many ethnic problems along the line. Neither the ethnic origins of the people nor the historical patterns of the region were taken into consideration while demarcating the borders. Various border commissions were established to stabilize the border. Many problems erupted in Afghanistan because of the Durand Line. One of the most important of these problems was the division of the living spaces of the tribes that had been living in the region for many years. As a matter of fact, the tribes living along the borders were either divided or forced to live in the same region with different tribes as a result of the newly drawn borders. Pro-British tribes were armed and a serious security problem emerged in the region with the free trade in arms.

The tribes to the south and north of the border were the ones directly affected by the consequences of this treaty. The Amir stated that no major problems had arisen in the areas within his borders and claimed that there were no problems in other provinces except for the people of Kafiristan. According to the Amir, the people of Afghanistan respected the terms and consequences of the treaty. He also emphasized that there were problems in the lands on the British side of the border. In the event of a possible war between Russia and Britain, the British would use the demarcated border line as a buffer, and for this reason, the northern adjacent areas of Baluchistan in the west were also brought under British control. Most of the Baloch people living west of India's northwestern border remained on the

Iranian and Indian side. Thus, the crossing points to India in the east and west of Afghanistan were controlled.

What is mentioned about Abdurrahman Khan, especially in British diplomatic sources, is that he cared more about arms trade and cash aid than borders in the negotiation process and that this left some Afghan tribes living in the southeastern borders of Afghanistan on the Indian side. First of all, one of the issues that should be prioritized in the conclusions to be made about the Afghan Amirs is the diplomatic pressure they faced. The influence of the Russian threat from the north and the British threat from the south, which spread over a century, has always caused the Afghan court to be under pressure. In addition, the widespread tribalism within the territory of the state prevented the pursuit of a centralized and independent policy. For this reason, while evaluating the Afghan Emirs, it would be appropriate to consider the complex politics they were born into from the moment they took the throne.

During the reign of Amir Abdurrahman Khan, the Afghan State governed by a centralist policy. During this period, the border problems in the northern and southern parts of Afghan territory led the Amir to take military measures. Before the Durand Line Treaty, the Amir's domination of the tribes and tribal lands, especially on the borders with British India, led the British India Government to take measures to determine the Afghanistan-India borders. Since Abdurrahman Khan had to struggle with the border problems on the northern borders of his state, he was close to a treaty that would allow him to resolve issues related to both the determination of the southern borders and how to ensure security on the northern borders through official contacts with the British.

The demarcation of the borders of modern Afghanistan was completed with the treaty of November 12, 1893, and the rivalry between Britain and Russia in Central Asia, which had been going on for more than a century, gained a new dimension from this point on. The political and social conflict created by the Durand Line in the region between Afghanistan and India caused great turmoil. While some of the tribes on the border were in conflict with the Afghan state, others were in conflict with British India. The conflict

environment on the border line after the signing of the treaty can be viewed from a different perspective. First of all, it can be said that the areas along the border line (Afghan State and British India) were in a state of confusion even before the signing of this treaty. The military activities of the Government of British India in the northwestern regions of India and its efforts to fragment the region and break the influence of the tribes had created regional problems even before the treaty. Therefore, it can be said that the Durand Line deepened this confusion and led to a lack of solution.